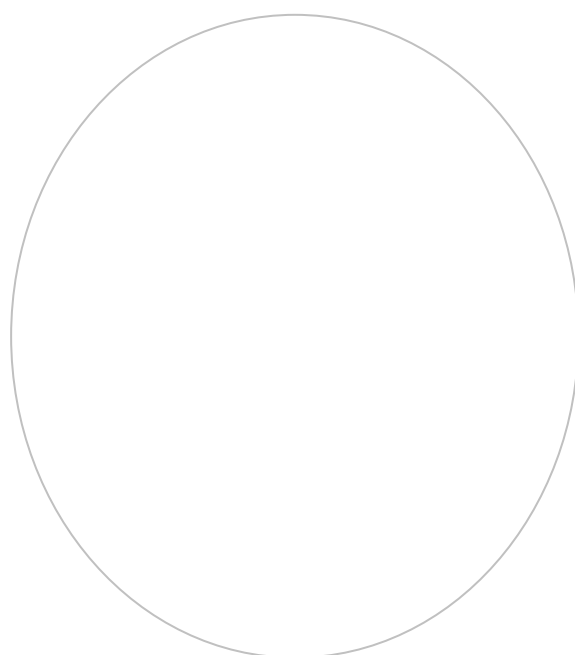


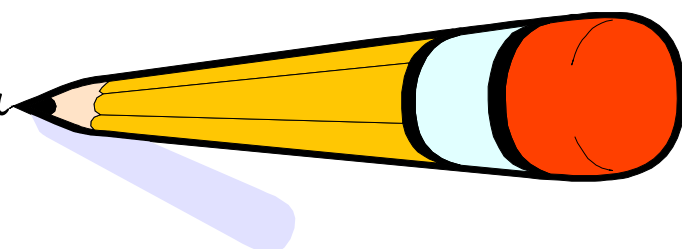
# Særøppgåve om Amalie Skram



” *Det er med mennesker som med planter. En liten smule solskinn, en liten skjerm mot barskhet og kulde og storm, må de ha for at de kan holde liv i seg.*

Amalie Skram

Av Karl Ove Hufthammer



# INNHALDSLISTE

<b>FØREORD</b>	<b>3</b>
<b>INNLEIING</b>	<b>4</b>
<b>NATURALISMEN (CA. 1880/1885-1890)</b>	<b>5</b>
NATURALISTANE SITT LITTERÆRE PROGRAM.....	5
<b>AMALIE SKRAM</b>	<b>7</b>
OPPVEKSTEN.....	7
MØTET MED MÜLLER.....	7
<i>SKILSMISSA</i> .....	7
DEN RADIKALE KRINSEN.....	8
ERIK SKRAM.....	8
<i>SAMANBROTET</i> .....	8
<i>SKILSMISSA</i> .....	8
FORFATTARSTILEN.....	9
<i>AMALIE SKRAMS FORFATTARSKAP</i> .....	9
<b>KONKLUSJON</b>	<b>18</b>
<b>LITTERATURLISTE</b>	<b>19</b>
<b>TABELLAR</b>	<b>20</b>
ROMANAR.....	20
NOVELLER OG SKODESPEL.....	20
ANDRE TEKSTAR.....	21

## FØREORD

Amalie Skrams forfatterskap har vist ein overveldande levedugleik. I dag er ho ein av våre mest leste forfattarar, og ho er den mest aktuelle og moderne av romanforfattarane frå det førre hundreåret. Ho tilhøyrer då òg “gullalderen” i norsk litteratur, saman med Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie. Ho er vår fremste naturalistiske diktar, og som så mange andre store diktere, møtte ho sterk motstand i si eiga samtid. Debutromanen *Constance Ring* frå 1885 måtte ho utgje på eige hand, for Gyldendal og andre forlag syntest innhaldet var for provoserande. Men ho oppnådde etterkvart annerkjenning, ikkje minst etter at dei fyrste binda av romansyklusen *Hellemyrsfolket* byrja å koma ut. Litteraturhistorikaren Henrik Jæger skreiv om henne at ho “førte den mandigste, den mest håndfaste penn, noen norsk dame til dato har ført. I det hele tatt er hun en av de djerveste og mandigste talenter i ny norsk litteratur.”

Sjølv følte ho likevel mangelen på annerkjenning som tungande. Ho fekk ikkje dei stipenda ho søkte på, og strevda med økonomiske byrder. På eit udatert kladdemark, sannsynlegvis frå slutten av 1890-åra, skreiv ho:

*“Odin straffer sin Valkyries formastelige oppsetsighet ved å lenke henne til klippen i universets ødste bjergegne. Hadde han visst riktig beskjed, ville han istedetfor ha gjort henne til norsk forfatterinne.”*

# INNLEIING

Amalie Skram er den forfattaren eg har valt å skriva om i denne sær oppgåva. Årsaka til dette er at eg synest det er spanande å få vita meir om ein forfattar som geografisk ikkje kom så langt frå her eg bur. I tillegg har eg hatt lyst til å læra ein del om kva naturalismen gjekk ut på, både når det gjeld innhald og skrivemåte. Sidan Amalie Skram óg var den einaste forfattaren innanfor naturalismen me kunne skriva om, vart ho eit naturleg val for meg.

Det eg vil gjera i denne oppgåva, er først å seia litt om kva naturalismen er, så skriva litt om Amalie Skram og hennar liv. Vidare vil eg ta for meg ein del ulike romanar av Skram, og seia litt om innhaldet i ein del av denne litteraturen. Til sist vil eg gå grundig inn på *Sjur Gabriel* og sjå om Amalie Skram har nytta særskilde naturalistiske trekk i denne romanen, noko eg trur ho har. Eg vil visa dette med eksempel frå boka.

## NATURALISMEN (CA. 1880/1885-1890)

Litteraturen utover i 1880-åra endra karakter. Han var framleis problemorientert, men problema som vart tekne opp, var andre enn tidlegare. Fattigdomen vart skildra på ein heilt annan måte enn før, og det var livets skuggesider som vart omtala i bøkene. No var det viktigaste forteljingar der det kroppslege, nauda og sjukdomar fekk ein stor plass. Det var røynda som skulle skildrast, og røynda var som oftast ikkje lukkeleg. Sveittelukt, blod, snørr og kroppslege skildringar i bøkene er kjenneteikn på den naturalistisk skrivemåten. Óg seksualitet og kjønnsmoral vart meir ope skildra og fekk ein breiare plass enn i realismen sine bøker.

Menneskesynet endra seg. I realismen hadde forfattarane hatt trua på at det enkelte individet kunne gjera opprør for å endra sin eigen livssituasjon, og dermed bidra til at heile samfunnet vart endra. I naturalismen meinte forfattarane at menneska sin lagnad var fullstendig bestemt av arv og miljø. Dette er eit pessimistisk menneskesyn. Menneska er altså hjelpelause produkt av arv, miljø og lagnad. Det er på sett og vis realismen som vert meir ekstrem. Naturalisme er altså deterministisk dikting. Det tyder at menneska, under dei omstende dei er i, umogleg kan handla annleis enn dei gjer. Menneska er bestemte på førehand av arv og miljø. Ein kan difor ikkje fordøme handlingane deira. Dei naturalistiske forfattarane ville altså rette merksemda mot det miljøet som forma menneska. Dette var ei av årsakene til at naud og fattigdom fekk så brei plass i litteraturen frå denne perioden. Når dei skreiv om elendet slik det var i røynda, håpa dei at lesarane skulle reagere og kjempa for å betra tilhøva. Diktinga går frå tendens i realismen til tragedie i naturalismen.

Forfattarane i naturalismen var enda tydelegare inspirert av moderne naturvitskap enn realistane. Den teknikken desse forfattarane nytta, var å "forsvinna" bak stoffet. Røynda skulle tala for seg sjølv, utan nokon kommentarar frå dei. Idealet var ei objektiv framstilling mest mogleg lik ei avfotografering. Diktinga skulle undersøkje og skildra tilhøva, og lesarane skulle skjønna at personane var nøydde til å handla slik dei gjorde. Det var ingen forfattarkommentarar i bøkene, og heller inga forklaring frå forfattarane. Bøkene frå denne perioden enda som oftast dårleg, for det var slik røynda var.

### *NATURALISTANE SITT LITTERÆRE PROGRAM*

Naturalistane sitt litterære program var samansett. Dei var inspirerte av den nye naturvitskapelege tenkemåten, særleg slik han vart utforma innanfor medisinen. Dei retta merksemda mot samfunnets og menneska sine nattsider: driftene, sjukdom, fattigdom og død. Dei var opptekne av årsakssamanhengar, og såg mennesket som eit produkt av arv og miljø. Og dei var opptekne av at dette sanne måtte fram, sjølv om det var ubehageleg og kanskje førte øydelegging med seg.

Men sjølv om naturalistane var opptekne av at røynda skulle skildrast så nøyaktig og objektiv som mogleg, var dei merksame på at framstillinga måtte vera farga av dikteren sitt temperament. Og paradoksalt nok førte det iherdige forsøket på å vera så nøyaktig som mogleg til at detaljane fekk ein overdriven og ofte biletleg meining. Sånn har det seg at naturalistane òg overskreid sitt eige program og skapa symbolske og mytiske mønstre i diktinga si. Dermed vert ikkje deira dikting så grå og trøysteslaus som mange har villa ha det til.

# AMALIE SKRAM

## OPPVEKSTEN

Berthe Amalie Alver vart fødd i Bergen 22. august 1846. Av ni sysken var det berre fem som levde opp: Amalie og fire brør. Faren var innflyttar og starta ein liten kjellarhandel. Mora var dotter av ein lappeskomaker i Bergen. Amalie voks opp i enkle og til tider ganske tronge kår. I 1863 gjekk faren konkurs. Rekneskapen var ikkje heilt i orden og han reiste i all hast til Amerika. Forholdet mellom foreldra var dårleg, og det vart aldri til at mora kom etter med ungane. Ho var svært ærgjerrig på deira vegner, og dei fekk ein skulegong og omgangskrins som ikkje stod i forhold til økonomien.

## MØTET MED MÜLLER

Kort tid etter faren si reise vart Amalie forlova med den 9 år eldre skipskapteinen Bernt Ulrik August Müller og knapt 17 år gamal gifta ho seg. Kanskje under press frå den ærgjerrige mora som meinte at partiet var svært fordelaktig. Ekteskapet var skrøpeleg frå fyrste stund, trass i at begge to gjorde alt for å betra forholdet. Ho vart med mannen sin og dei to sønene deira på lange sjøreiser, lærte seg fleire språk og vart, som ho skreiv i eit brev frå denne tida: *“en så komplett sjømann, at jeg mange ganger har gått på dekket når vi har lagt til, for 3 stumper og fastgjort fokk”*. Ho vart aldri sjøsjuk, og viste aldri frykt i desse vanskelege og farlege situasjonane. Erfaringar frå desse reisene og frå opphald i framande hamner brukte ho i fleire bøker, særleg i *To Venner, Fru Inés og Forraadt*.

## SKILSMISSA

Men ekteskapet med kaptein Müller var vanskeleg, og Amalie var svært ulukkeleg. Etter at ekteparet hadde slått seg ned i Bergen i midten av 1870-åra, kom ho inn i ein kulturradikal krets i byen. Ho vart politisk radikaliserert, og trass i harde indre kampar, gav ho opp sitt kristne livssyn. Avstanden til ektemannen vart stadig større. Etter at svigerfamilien hadde prøvd å overtala henne til å vera i ekteskapet, fekk ho nervesamanbrot, vart innlagd for eit kortare opphald på Gaustad asyl og flytta ikkje heim til Bergen etterpå. Fram til ekteskapet vart formelt oppløyst i 1882, budde ho skiftevis hos dei to brørne sine, i Fredrikshald (no Halden) og Kristiania.

## DEN RADIKALE KRINSEN

Medan ho framleis budde i Bergen, knyta Amalie seg til ein radikal krins rundt avisa *Bergens Tidende*. Ho skreiv sin første bokmelding i 1877. I Fredrikshald tok ho opp denne tråden og skreiv bokmeldingar og artiklar i *Smaalenenes Amtstidende*. Då ho nokre år seinare flytta til Kristiania, markerte ho seg som ein modig forsvarar av den nye litteraturen med sine artiklar i det radikale *Dagbladet*, blant anna om Ibsens *Gengangere*. I 1882 fekk ho publisert si fyrste forteljing, novella *Madam Højers Leiefolk*. Det var ei novelle om ein fattig arbeidarfamilie som nokså brutalt vart kasta ut frå bustaden sin. Den skarpe skildringa av sosial nød vakte ein del oppsikt. Allereie her merkar ein eit trekk som gjekk igjen i Amalie Skrams forfattarskap: viljen til å skildra fattigdom og fornedring krast og direkte, men med medkjensla i botnen.

## ERIK SKRAM

Same år møtte Amalie Müller den danske forfattere Erik Skram i Bjørnson sin 50-års dag på Aulestad, og i 1884 gifta ho seg med ham og busette seg i København. Erik Skram gav opp sitt eige forfattarskap, medan Amalie vart svært produktiv som forfattar, sjølv om ho ofte klaga over at ho arbeidde tungt.

## SAMANBROTET

Ekteparet delte det økonomiske ansvaret for familien, levde på mange måtar eit moderne liv og i 1889 fødde ho, 43 år gamal, ei dotter. Men presset av å både vera forfattar, hustru og småbarnsmor førte til eit nytt nervesamanbrot i 1894. Då vart ho overarbeida og nedbroten, lagt inn på psykiatrisk avdeling på Kommunehospitalet i Roskilde. I 1895 publiserte ho to romanar frå sitt opphald på desse psykiatriske institusjonane.

## SKILSMISSA

I 1899 vart ho skild frå Erik Skram, etter store ekteskaplege kriser. Hennar mann hadde hatt eit anna forhold medan ho var innlagt, og hadde tidlegare vore utro mot henne. Samme år skreiv ho òg ein artikkel i *Verdens Gang*, der ho erklærte seg som “*dansk forfatter*”. Ho var skuffa over at Noreg ikkje hadde tatt betre imot henne som forfattar. Særleg hadde det såra henne at dei to siste binda av *Hellemyrsfolket* møtte så stor motbør i hennar eigen heimby. Likevel er hennar forfattarskap udiskutabelt norsk: Med nokre få unntak legg ho handlingane i romanane sine til Noreg. Det er norsk miljø og norsk kultur ho formidlar og dette gjer seg òg gjeldande i hennar siste, ufullførte roman *Mennesker*, som heftevis kom ut frå 1902 til 1905.



## FORFATTARSTILEN

Sjølv om Amalie Skram etter kvart opplevde annerkjenning frå mange hald, vakte bøkene hennar fyrst og fremst forarging. Så var då òg hennar litterære program å avsløra løgn, hykleri og undertrykking:

*“I alle mine bøker har jeg skildret mest det uædle, det stygge og heslige og råde. Fra begynnelsen av fordi alt dette stygge forferdet meg så dypt, vakte min avsky og harme så at jeg ikke kunne bli kvitt det, før jeg hadde fått det ned på papiret. Senere fordi jeg lærte å forstå, å være medlidende.”*

Den naturalistiske retninga i litteraturen vart boren fram av nokre få forfattarar i Noreg. Amalie Skram, Hans Jæger og Arne Garborg var dei mest konsekvente forsvararane av denne litterære retninga. Dei ynskte å vekke lesarane sin sosiale medvitskap, appellera til rettferdssans og medynk og mana *“til arbeide, arbeide for å lindre”*, som Amalie Skram uttrykte det.

Amalie Skram er mest kjend for romanserien *Hellemysrfolket* og for ekteskapsromanane. Men ho har òg skrive mange innsiktsfulle forteljingar om ungar. Ho viser kor avhengige ungar er av dei vaksne rundt seg, korleis dei er utleverte til forståing eller mangelen på forståing i miljøet rundt dei. Ho skildrar òg skilnaden i gute- og jenteoppsedinga, som stimulerer ulike sider ved personlegdomen hos dei to kjønna. Det er eit djupt pessimistisk preg over storparten av det Amalie Skram har skrive. Hennar egne erfaringar var heller ikkje berre lyse, med foreldras ekteskap som gjekk i stykker og hennar egne to skilsmisser. I tillegg kom det ho opplevde som forfattar, at ho stadig vekk møtte moralsk fordømming fordi ho som kvinne våga å skriva som ho gjorde. Ho hadde vener som trakk seg unna då *Constance Ring* kom ut. Men pessimismen vert overskugga av den sterke medkjensla hos henne, slik ho formulerer den i eit brev mot slutten av livet sitt: *“Jeg synes saa Synd i os alle sammen ... Er vi ikke alle Produkter, som er og maa være, som vi er?”*

## AMALIE SKRAMS FORFATTARSKAP

Amalie Skrams forfattarskap kan grovt sett delast i tre grupper: ekteskapsromanane *Constance Ring* (1885), *Lucie* (1888), *Fru Inés* (1891) og *Forraadt* (1892), sinnsjukehusromanane *Professor Hieronimus* og *Paa St. Jørgen* (begge frå 1895), og *Hellemysrfolket*, ein romansyklus i fire bind (1887-1898).

## *EKTESKAPSROMANANE*

I dei fire ekteskapsromanane utforskar Amalie Skram spørsmålet om kva kvinneleg seksualitet er og kva føresetnader som skal vera oppfylde for at kvinner skal kunna elska. Ho tek opp dobbeltmoralen i samfunnet, som kravde at jenter skulle vera totalt uerfarne og uvitande, medan menn kunne leva nokså utsvevande både før og i ekteskapet. Amalie Skram behandla dette emnet ut frå ulike synsvinklar. Mellom anna forsvara ho dei “falne kvinnene”; dei prostituerte. Når dobbeltmoralen godtek at menn lever utsvevande, må ein òg godta dei kvinnene som er offer for utsvevelsane. Prostitusjon er ei logisk følgje av dobbeltmoralen. Hennar samtid likte ikkje det ho viste dei om kvinneliva, kanskje fordi romanane var så moderne. Mest gripande, personleg og original av desse er *Fru Inés*, den romanen forfattaren sjølv skriv at ho “*setter ... på en måte høyst av hva jeg har skrevet*”.

## *CONSTANCE RING*

I 1885, sterkt påverka av naturalistiske idear, skreiv ho *Constance Ring*. Boka skildrar kvinneleg seksualitet på ein måte som til då var heilt uhøyrtd. Det var ikkje lett å få boka utgjeven. Naturalismen var ikkje berre populær, og at boka var skriven av ei kvinne gjorde ikkje situasjonen noko betre. Det enda med at boka kom ut på eit lite dansk forlag. Amalie kjende seg meir heime i Danmark enn Noreg, og fekk då òg meir aksept der enn i heimlandet. Bjørnson var ein god ven av Amalie, men etter at ho sendte han eit eksemplar av *Constance Ring*, vart han forarga. Han sende boka tilbake ulest, og syntest det var svært merkeleg at hennar mann hadde gjeve ho lov til å skriva ho. Han som støtta Amalie offentleg var Arne Garborg, ein annan naturalistisk forfattar, og ho var ham evig takknemleg.

Boka handlar om Constance sitt ulukkelege ekteskap. Ho ber presten om råd for ho ynskjer ei skilsmisse. Men saman med Constance sin familie driv presten henne tilbake til ekteskapet, sjølv om det er heilt klart at mannen er utro. Seinare døyrr mannen, og Constance giftar seg på nytt med ein mann som ho trur har henne som sin einaste kjærleik. Men han er òg utro, og på den måten viser det seg at Constance sitt liv går i ein ring ... (jfr. tittelen)

Romanane til Skram tek òg opp dei psykologiske følgjene av dobbeltmoralen. Constance Ring får kjærleiksevna sin drepen av dobbeltmoralen hos dei mennene ho møter. Livet hennar enda i sjølv-mord.

## FORRAADT

Nokre år seinare skreiv Amalie nok ein roman om eit ulukkeleg ekteskap, *Forraadt* (1892). Her møter me den unge Ory, som totalt uvitande om den seksuelle sida ved ekteskapet, vert gifta bort til ein eldre mann, kaptein Riber. Ho får eit sjokk ho aldri kjem over, og hemnar seg ved ustanseleg å pressa ektemannen til å snakka om sitt tidlegare liv at ho driv mannen sin til vanvit. Ho borar nådelaust i fortida hans som ho synes er svært syndefull, men toler ikkje at han kjem for nær ho. Riber byrjar gradvis å forandra seg. Han vert søvnlaus, fortvila, byrjar å drikkja og mistar styringa både på seg sjølv og skipet. Boka endar med at han i fortvilning druknar seg.

Då Forraadt kom ut, hevda Herman Bang i Bergens Tidende at Amalie Skram var “*trådt inn i mystikernes krets*” og viste til varsla, draumane og spøkelsa i boka. Påstanden har sidan vorten gjenteken av andre. Men sjølv avviste ho han:

*“Å skildre mennesker for hvem drømmer og “varsler” og “spøkelses” betyr noe, er ikke å være mystiker. At spesielt drømmer i en skildring tar seg ut som varsler eller profetier kommer av at man, i en eller annen form, alltid drømmer om det man frykter, tenker på eller ønsker.”*

## LUCIE

Den vesle romanen *Lucie* (1888) handlar om ekteskapet mellom ein advokat og hans “holddame”, ein Tivoli-statist, og om hans kamp for å tvinga hennar sunne og spontane natur inn i borgerlege mønstre. Det er ikkje berre hennar fortid som plagar han, men óg klasseforskjellen og hennar mangel på manerar. Han kan ikkje godta henne som ho er. Det fell han aldri inn at han óg har ei “fortid”, eller at hennar klassebakgrunn kan vera like bra som hans; ho er tømmermannsdotter.

## FRU INÉS

*Fru Inés* vart utgjeven saman med eit par noveller under tittelen *Kjærlighet i Nord og Syd* (1891). Handlinga går føre seg i Konstantinopel og hovudpersonen er ei spansk levantinerinne<sup>1</sup>. Ho er gift med ein rik, brutal og pervers gamal svenske – og rastlaust på jakt etter den store erotiske opplevinga:

---

<sup>1</sup> Personar frå Levanten (dei asiatiske kystområda aust i Middelhavet). Blir særleg brukt om blandingsbefolkninga av europearar og dei opphavlege bebruarane i Levanten.

*“Hvorfor skulle hun være skapt annerledes enn andre kvinner, hun med sitt dune, frodige legeme. Blod og drift hadde hun i seg, ellers ville det ikke kunne hende at hun opplevde dette henrykkelsens mysterium i drømme som hun aldri hadde kjent i våken tilstand.”*

Ein ung engelskmann forelskar seg i henne og vekkjer nye håp. Men heller ikkje denne gangen lukkast det. Og for å ikkje skuffa han og røpa *“denne triste hemmelighet, at naturen så grusomt hadde forsømt henne”*, bryt ho med han. Boka endar med døden for dei begge.

### *SINNSJUKEHUSROMANANE*

Både *Professor Hieronimus* og *Paa St. Jørgen* er tydeleg sjølvbiografiske. Hennar eigen kamp mot ein overlege som insisterte på at ho var gal, medan ho sjølv oppfatta seg som overanstrengt og nedbroten, dannar utgangspunktet. Dei to sinnsjukehusromanane fortel om målarinna Else Kant som urettmessig vert definert som gal. Ho let seg friviljug leggjast inn, men får ikkje lov til å koma ut att. Viss pasientane gjer opprør, vert dei stempla som galne og missar alle rettar. Kvinnene på institusjonen kan visa medkjensle, forstå og trøysta, men dei òg må underkasta seg overlegen Professor Hieronimus for å halda på plassen sin. Men kva *“vil det egentlig si å være sinnsyk?”* spør hovudpersonen i romanen.

Else Kant vel å kjempa vidare mot professoren og det han står for. Dermed vert boka avslutta med håp i staden for fortvilning. Boka *Professor Hieronimus* angrip personen meir enn systemet. Dette inntrykket vert forsterka ved at overlegen i *Paa St. Jørgen* er hans rake motsetnad.

### *HELLEMYRSFOLKET*

I *Hellemyrsfolket* følgjer Amalie Skram ei fattig slekt frå Nordhordland gjennom fleire generasjonar, og kampen deira for å få eit betre liv. I eit brev til Jonas Lie frå 1887 har ho fortalt korleis arbeidet med det fyrste bindet i romansyklusen, *Sjur Gabriel*, byrja:

*“Jeg sat og lavede på en fortælling om en gut, som lider meget i sin barndom og dør som attenårs student. Da jeg var kommet et stykke ind i fortællingen, måtte jeg ha hans foreldræs fortid med. Jeg gik da tilbage til dem ... Da jeg så havde fåt ferdig en hel del om forældrene, måtte jeg også skildre deres slægts fortid og så sprang jeg til guttens forældres besteforældre, som er Sjur Gabriel og Oline.”*

Og etter at verket var fullført i 1898 skreiv ho til Bjørnson:

*“Jeg ville prøve å vise hvordan det i det virkelige liv kunne gå til at noen ble tyver og lovovertrædere, mens så mange ikke ble det.”*

Johan Ludvig Alver har skrive at då systema hans budde hos ham for å skriva tredje del av *Hellemyrsfolket*, kunne ho kome ut frå rommet sitt om kvelden heilt oppløyst i gråt og seia at ho hadde hatt *“ein god dag”*. Det ville seia, ho hadde fått skrive mykje om det *“tristaste triste”*.

Det er i *Hellemyrsfolket* Amalie Skram mest konsekvent har prøvd å følgja naturalismen sitt program om å etterprøva arvas og miljøets determinerte verknad på enkeltmenneskas liv. Sivert Myre, som vert følgt i tre av binda: *To Venner* (1887), *S. G. Myre* (1890) og *Afkom* (1898) vert følgt av den skamma det er å vera barnebarn av den drikkfeldige Oline frå Hellemyren. Han var då òg årsaka til hennar død. Og han stel, lyg og diktar livet sitt om. Men forfattaren gjer han ikkje berre til eit produkt av sine omgjevnader, ho stiller òg spørsmål om ansvar og val. Kunne Sivert handla annleis, eller er han eit fullstendig determinert menneske?

I *S. G. Myre* og *Afkom* vert òg lagnaden til søskenparet Severin og Fie Myre følgt. Mest av alt vert det fokusert på den belastninga det er å ha en vond mor. Ikkje berre fattigdom, men òg mora si kjærleiksløyse øydeleggjer deira livssjansar.

Då Hans Aanrud hevda at Amalie skreiv om ondskapas makt i *Afkom*, tok ho skarpt igjen:

*“Jeg har aldri skildret ondskaben, for jeg har aldri møtt den på min vei. Det som overfladiske og doktrinære mennesker kaller ondskap, er for meg nødvendigheter, resultater. Har jeg villet noe med hva jeg har skrevet, så har det vært å bringe en og annen til å forstå, til å se og dømme mildt.”*

Dette verket er, i likskap med ekteskapsromanane, djupt pessimistisk. Dei mannlege hovudpersonane går under. Og to av dei viktigaste kvinnelege hovudpersonane, Oline og Petra, er utilstrekkelege som mødre. I den velstående konsulfamilien Smidt, som vert kontrastert med familien Myre, er det rett nok generøsitet og kjærleik. Men den yngre generasjonen der lid av livsleie og splitting. Likevel er ikkje verket utan håp. Kjærleiken mellom søskena framstår som det einaste forholdet som er friteke frå undertrykking og øydelegging. Dette perspektivet vert ført vidare i den uavslutta og merkelege romanen *Mennesker*, i skildringa av kjærleiken mellom søskenparet Sven og Anette.

Tittelen på denne romanen viser òg ei forskyving i Amalie Skrams interessefelt, over mot ei stadig sterkare allmenngjering av de problemfelta ho krinsa om. Det er ikkje berre kvinners og menns kjønnsespesifikke livsforhold ho er oppteken av å forstå og forklara. Ho prøver òg å finna svar på kva eit menneskeliv er. På eit kladdeark frå slutten av hennar liv kan me finna eit av hennar forsøk på å formulera eit svar:

*“... en menneskesjel er en klode som uantastelig svever  
om i universet, det endeløse, det evige.”*

Fyrste bind i *Hellemysrfolket, Sjur Gabriel*, tek til i 1820-åra og fortel om ein småbrukar- og fiskarfamilie i Hellen, rett nord for Bergen. Familien slit dag og natt, inkludert kona Oline, når ho ikkje er full. Ho har fødd ni ungar på tolv år, men berre fem av dei levde opp. Livet ho enda opp med er så forskjellig frå det ho drøymde om då ho var sytten år gamal og forlova med ein engelskmann, om me skal tru ho sjølv: *“Han ville ha tatt meg te kâna si og tekje meg mæ seg åt Paradis, men so gjekk han sta å drukna, tøsken.”* Men livet er ikkje så verst heller. Når ho berre fekk koma seg til byen og få tak i ei flaske, var det *“likevel gildt i verden”*. Sjølv om Sjur Gabriel slo henne iblant, var han ikkje langsint. Grunnen til at han slo henne var alkoholbruken hennar.

Men Oline vert sjuk og må sendast på sjukehus, medan Sjur Gabriel må vera heime og arbeida. I tillegg har Oline nettopp fødd ein liten gut, døypt Vesle-Gabriel etter faren. Faren må òg passa på ungen og vert til slutt veldig glad i han. Han let ikkje nokon annan koma i nærleiken av ungen. Han ser på Vesle-Gabriel som ei tilgjeving på ei gammal synd han gjorde i ungdommen sin. Men etter ei tid med sjukdom, døyr Vesle-Gabriel. *“Fra den dag av drakk både mann og kone på Hellemysren.”* er den siste setninga i boka.

*Sjur Gabriel* var Amalie Skrams bok nummer to og var kunstnerisk sett eit lang steg fram frå *Constance Ring*. Komposisjonen er stram og fast. Som i alle romanane sine framstiller ho helst i scener, dernest gjennom personens tankar. Replikkane som er i rein dialekt: Nordhordlandsmålet og bergensmålet høyrer veldig ekte ut (sjølv om ho seinare har vorte kritisert for formfeil på Nordhordlandsken).

Same året kom bok nummer to, *To Venner*. Handlinga går føre seg i byrjinga av 1850-åra. Sønene frå Hellemyren er no arbeidsfolk i Bergen. Jens liknar på faren og Magne på mora. Dottera Ingeborg vart gift litt høgare oppe på den sosiale rangstigen. Deira felles problem er mora, som no vandrar rundt i gatene under namnet “Småfylla”. Saman med Tippe Tue er ho ofte til fryd for ungeflokkane i byen, men til skam for eldste sonesonen, Sivert Gabriel. For å sleppa vekk frå “Småfylla” bestemmer guten seg for å dra til sjøs med barken *To Venner*. Det meste av denne boka vert fylt med Sivert sine opplevingar til sjøs. Men akkurat som farmora brukte brennevin, tyr han til løgn og omdikting av røynda for å unngå pinlege realitetar.

Tredje bind, *S. G. Myre (1890)*, fortel vidare om Sivert. Han missar jobben sin hos kjøpmann Munthe på grunn av at han hadde komen dottera for nær. Men konsul Smith hjalppte han med sin eigen kjellarhandel på Strandsida – mot at han giftar seg med konsulens husjomfru Petra. Sivert vert vitne til at Sjur Gabriel døyr. For å unngå ei pinleg scene med “Småfylla”, slår han henne like hard som Sjur Gabriel hadde for vane. Men denne gongen døyr ho av det.

I fjerde bind, *Afkom (1898)*, går handlinga føre seg i 1870-åra. Sivert-familien strevar for å hevda seg overfor overklassen og slå gjennom økonomisk. Sivert prøver på ærlege og uærlege måtar å skaffa pengane som trengst til å halda ungane på dei same skulane som barna frå overklassen. Og gjennom den nære kontakten får barna, Severin og Fie, sterkare oppleva avstanden mellom klassane. Severin, som liknar på faren, fuskar for å hevda seg, og då han forelskar seg i Lina, får han kjensler av sosialt mindreverd. Fie forelskar seg i løytnant Riber og vert utnytta av ham, men han forlovar seg med Lina. I ein svak augneblink stel han frå sin beste ven, vert avslørt, og overmanna av skamma gjennomfører han det sjølv mordet faren prøvde på ein gong.

Etter å ha lest *Afkom* skreiv Gustav Wied at Amalie Skram var den mest stolte kvinne i verda: “*Gud forbarme sig hvad er vi andre for nogen usselige Lus.*”

Skram sysla òg med planar om eit femte bind av Hellemyrsfolket: *Afkoms Afkom*. Men det vart med planane.

### *ANALYSE AV SJUR GABRIEL*

*Sjur Gabriel* er ein problemorientert roman. Problema som vert tekne opp, er fyrst og fremst fattigdom, alkoholproblem og død. Familien i Hellemyren er veldig fattige, og Oline har problem med å styra trongen etter alkohol. På slutten av boka ser me at både Oline og Sjur Gabriel lar alkoholen ta overhand over livet deira. Årsaka til dette er at vesleguten deira døyr av strupehoste, og dette taklar dei ikkje.

Eit døme på korleis røynda vert skildra er når vesleguten deira, Vesle-Gabriel, får eit anfall av strupehoste:

*“Anfallet blev heftigere og heftigere. Det brøt og knaket i barnets bryst, mens det hev og hikket efter været. Øinene rullet villere enn noensinne. Pupillene vregtes inn under øienlukkenes hjørner. Der blev de stående som fastnaglet med en død stirren. Hodet boredes bakover, brystet stod høit i været. Den knurrende lyd inne fra halsen, den blåsorte farve, den dryppende svette, det hvitgule skum – alt sammen kom igjen. Og så den forferdelige stivhet, den isnende kulde i legemet, de små fingrer så fast knyttet at neglene var blåsorte.”*

Kjenneteikna på naturalismen er tydeleg tilstades i denne kroppslege skildringa. Me får høyre om sveitten, skummet rundt munnen og det stive legemet på ein brutal måte.

Naturalismen er deterministisk diktning. I *Sjur Gabriel* ser det ut til at ungdomssynda til Sjur Gabriel, då han grov ned spedbarnet i jordgolvet i eit fjøs, heimsøkjer han og er ei årsak til at Vesle-Gabriel døyr. Han trur at det er ei straff frå *“den strenge, gromme Gud der oppe.”*

Den fattigdomen som Sjur Gabriel og familien lever i, er det umogleg for dei å unnsleppa. Dei vert hjelpelause produkt av arv, miljø og lagnad. Alt dette er tydelege teikn på at me har med ein naturalistisk tekst å gjera.

I kapittelet om naturalismen står det at naturalismeforfattarane nytta ein spesiell teknikk, nemleg å “forsvinna” bak stoffet. Heile *Sjur Gabriel* er prega av denne teknikken. Me får høyra historia utan at forfattaren kjem til syne. Det er ikkje forfattarkommentarar i boka, men det er likevel ei viss vurdering i ordvalet til Amalie Skram. Til dømes skriv ho at *“Gården han eide var så ussel å se til, at den mest lignet en utmark, og huset han bodde i ikke større enn en plasshytte.”* Ordet “ussel” vert brukt for å skildra korleis huset ser ut, og framstillinga er då på sett og vis prega av forfattaren sitt syn. Ho vil at me skal sjå garden som ussel og fattigsleg.

Diktinga skulle undersøkjja og skildra tilhøva, og lesarane skulle forstå at personane måtte handla slik dei gjorde. Gjer me det i *Sjur Gabriel*? Forstår me kvifor Sjur Gabriel vert alkoholikar? Ja, me ser tydeleg at årsaka ligg i dødsfallet til Vesle-Gabriel. Me forstår òg til ein viss grad kvifor Sjur Gabriel pryler Oline etter ho stakk av frå båten for å få tak i brennevin.



*Sjur Gabriel* er altså ein typisk naturalistisk roman. Han har alle trekka til den naturalistiske skrivemåten, som til dømes brutale fattigdomsskildringar, pessimistisk menneskesyn og determinisme.

## KONKLUSJON

No har eg skrive ein del om naturalismen, Amalie Skram og bøkene hennar. I tillegg har eg sett nærare på *Sjur Gabriel* og funne ut at dette er ein roman med mange naturalistiske kjenneteikn. Når eg les denne boka får eg eit innblikk i kva naturalismen går ut på. Determinisme, objektivisme og brutale fattigdomsskildringar er gjennomgåande trekk i boka.

Etter å ha jobba med oppgåva har eg lært mykje om Amalie Skram og naturalismen. Det har vore interessant å sjå korleis *Sjur Gabriel* er eit døme på naturalistisk diktning. Sjølv om *Sjur Gabriel* var ei tragisk bok, var ho óg kjekk å lesa. Særskilt dialektbruken til Skram var gøy å lesa, for eg kjende att både bergensmålet og strilemålet.

*“Ja kvinnfolkene e’kje go’te bli klok på.”* seier ein seilmakar i *To Vener*, men eg synest at Amalie Skram både var ei klok dame – og til å verta klok på, etter at eg har lest så mykje av og med ho.

# LITTERATURLISTE

- |                  |  |                                  |
|------------------|--|----------------------------------|
| Engelstad, Irene | <i>Et Forfatterportrett</i>                  | AL Biblioteksentralen 1993       |
| Folkedal, Kåre   | <i>Ord i tid 2</i>                           | © Det Norske Samlaget 1986       |
| Penne, Sylvi     | <i>Norsk Litteraturhistorie</i>              | © Gyldendal Norsk Forlag 1991    |
| Skram, Amalie    | <i>Samlede Verker 1</i>                      | © Gyldendal Norsk Forlag 1976    |
| Skram, Amalie    | <i>Sjur Gabriel, To Venner</i>               | © Gyldendal Norsk Forlag 1978    |
| ...              | <i>Hele Norges Leksikon</i>                  | © Hjemmets Bokforlag 1996        |
| ...              | <i>Lille Norske Leksikon</i>                 | © Kunnskapsforlaget 1993         |
| ...              | <i>Norsk Kvinnelitteraturhistorie</i>        | Pax 1988                         |
| ...              | <i>Webster's New Biographical Dictionary</i> | © 1995 Merriam.Webster Inc. 1996 |
| + Diverse ark    |  |                                  |

# TABELLAR

Her er tre tabellar som syner verka i Amalie Skrams forfattarskap:

## *ROMANAR*

<i>Tittel</i>	<i>Forlag</i>	<i>Siste Utgjevingsår</i>	<i>Sider</i>	<i>Fyrste Utgjevingsår</i>
Constance Ring	Pac	1989	278	1885
Forraadt	Gyldendal	1990	160	1892
Fru Inés	Gyldendal	1991	150	1891
Hellemyrsfolket:				
1. Sjur Gabriel. To Venner	Bokklubben	1992	222	1887
2. S.G. Myre	Bokklubben	1992	277	1890
3. Afkom	Bokklubben	1992	324	1898
Julehelg	Gyldendal	1992	136	1900
Lucie	Bokklubben	1992	145	1888
Mennesker	Pax	1992	187	1905
Professor Hieronimus	Pax	1991	166	1895
På St. Jørgen	Pax	1992	130	1895
Samlede verker (7 bind)	Gyldendal	1993		

## *NOVELLER OG SKODESPEL*

<i>Tittel</i>	<i>Forlag</i>	<i>Siste Utgjevingsår</i>	<i>Sider</i>	<i>Fyrste Utgjevingsår</i>
Agnete (Skodespel)	Pax	1977	95	1893
Bønn og anfektelser og andre fortellinger	Gyldendal	1975	160	1885
Børnefortællinger (noveller)				1890
Fjældmennesker (skodespel)				1889
Sommer	Pax	1993	92	1899

## ANDRE TEKSTAR

<i>Tittel</i>	<i>Forlag</i>	<i>Siste Utgjevingsår</i>	<i>Sider</i>	<i>Fyrste Utgjevingsår</i>
Amalie Skram om seg selv/Irene Engelstad.	Bokklubben	1981	211	
Landsforrædere.		1901		
Mellom slagene: brev.	Aschehoug	1976	161	1955
“Og nu vil jeg tale ut”: brevvekslingen mellom Bjørnstjerne Bjørnson og Amalie Skram.	Gyldendal	1982	236	